

ВІДЗИВ

на дисертацію Палкіної Ірини Ігорівни «Жанроутворення у рок-мистецтві: міжвидові та внутрішньовидові взаємодії»,

**поданої на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства
за спеціальністю 26.00.01 — теорія та історія культури**

Дослідження, присвячене вивченню рок-культури та рок-мистецтва, постає, скоріше, як виняток у сучасній системі культурологічної, мистецтвознавчої та музикознавчої наук, ніж закономірність. Такий «порядок денний», властивий вітчизняній гуманітаристиці, обумовлений тим, що рок-культура як один з «центрів» поліцентричної культури сучасності, донині постає як маргіналія наукових пошуків дослідників, попри те, що історія мистецтва року стрімко наближується до досить поважного ювілею — 60 років. Первинна традиція авторефлексійного, автодескрипційного опису (або самоопису) та «журналістського розслідування» рок-утворень обумовила пріоритетну роль їх емоційно-хронологічного осмислення, тоді як науковий підхід потребує систематики, розробки відповідних інструментів вивчення, методологічного і понятійного осмислення рок-архіву. Це означає, що вирішення завдань вивчення рок-цивілізації, а-класичної за типом властивої їй картини світу й а-нормативної за ознаками художнього мислення, може привести (і частково вже привела) до утворення сукупності наукових галузей, призначення яких полягає у вивченні соціокультурних, ментальних феноменів та артефактів, породжених рок-свідомістю. До сучасної гуманітаристики входить ряд наук, предмет дослідження яких — унікальна культурна парадигма, дослідження якої потребує формування спеціальної області наукових знань, що розвивається за законами, які відповідають специфічній дійсності, що обумовила їх появу. До системи таких наук входять, зокрема, антикознавство і медієвістика, літургіка і григоріаніка, предмет вивчення яких надто своєрідний для того, щоб для його досягнення скористатися виключно традиційним апаратом дослідження. Поруч із

шанобливою даниною своєрідності предмету дослідження, вчені, що представляють означені наукові напрями, як правило, спрямовують власні дослідницькі відкриття на сучасну наукову платформу, делікатно поєднуючи специфічне і закономірне з тим, щоб «не відірватися» від основ наукового мислення доби Новітнього Часу.

Подібна спеціалізація наукового знання відбувається в дослідженнях, предметом вивчення яких є породження рок-цивілізації, що характеризується власними законами світобачення та своєрідністю їх арт-втілення. Усвідомлення специфічності наукового пізнання мистецьких рок-продуктів призвело до формування такої верстви науки про музику, як рок-музикознавство, а також взаємодіючих галузей — рок-літературознавство, рок-мистецтвознавство, рок-культурологія. Доля цього «букету» рок-наук вирішується сьогодні: або вони будуть герметичними, розвиваючись зсередини тих традицій, які їм притаманні, і стануть закритими для взаємодії із усім досвідом новітньої науки, або, зберігаючи вистраждану своєрідність, розімкнуться задля «братніх обійм» з Музами сучасної науки.

Подана на захист кандидатська дисертація Ірини Ігорівни Палкіної долучається до загального процесу перетворення досліджень року як типу мислення з маргіналії в структурі сучасної науки на одну з властивих їй магістралей. Про це засвідчують наступні методологічні настанови дослідження. По-перше, у науковому підході до вивчення предмету дослідження Ірина Ігорівна виходить із багатокomпонентної природи рок-культури, що «має три визначальних компоненти» — мистецький, соціокультурний, філософський (с. 23), а також володіє синкретичною і, водночас, синтетичною природою (с. 24). Глибоке усвідомлення дисертанткою специфіки рок-культури обумовило застосування комплексного підходу до вивчення рок-мистецтва, чому значною мірою сприяло культурологічне спрямування дослідницької думки. По-друге, звернувшись до дослідження культурологічно-мистецьких реалій, безпосередньо пов'язаних із гостротою світовідчуття, іманентно

притаманною рок-середовищу, дисертантка обирає науковий шлях, що дозволяє поєднати нез'єднуване, внаслідок чого вільне буяння мистецтва рок-мрійників, не втрачаючи властивого йому протестуючого змісту, підлягає вивченню з позицій класичної культурологічної та мистецтвознавчої думки, в міру приправлених «прянощами» рок-термінології. Збереження класичних підходів, притаманних сучасній науковій думці, при вивченні а-класичної культури, позначеної рок-інтенціями, засвідчує про властиву дисертантці делікатність здійснення аналізу поруч із парадоксально налаштованим дослідницьким мисленням. Дисертаційний текст І. І. Палкіної демонструє, що формування «технології музикознавчого аналізу» (с. 17) доволі успішно вирішується завдяки спираючому на позиції класичної методології і термінології за умов їх відповідної специфікації.

Парадоксальний тип дослідницького мислення стає найбільш перспективним на шляху вивчення рок-мистецтва як культурно-мистецького феномену у дисертації Ірини Ігорівни Палкіної. Дисертантка вписує рок-культуру до загальних закономірностей розвитку мистецтва з характерним йому веденням «пошуків нового слова» за «двома протилежними шляхами: звернення до апробованих стилів, жанрів та форм..., та... заперечення традицій» [с. 3]. Причетність рок-мистецтва до загальних закономірностей дозволяє дистанціюватися від притаманної йому «гостроти» вторгнення до сучасної реальності. Про залучення традиційного культурологічно-мистецтвознавчого підходу до розкриття змісту обраної теми свідчить визначення (уточнення) ключових понять рок-цивілізації — рок-культура, рок-мистецтво, рок-музика, жанрової класифікації розмаїття зрощеного «саду» рок-творів. Результативність дослідження, що є предметом аналізу, обумовлюється тим, що у ньому а-класичний предмет вивчення дістав осмислення з позицій класичної методології, властивої культурологічно-мистецькій науці. В дисертаційній праці І. І. Палкіної головне значення у методологічній системі має жанровий підхід: вивчення рок-мистецтва скероване встановленням специфіки властивих йому процесів

жанроутворення на основі диференціації міжвидових та внутрішньовидових типів взаємодій. Послідовність реалізації жанрового підходу обумовлює поєднання таких якостей дослідницької ідеї, як локальність наукового «діапазону» і нескінченність пробуджених змістів, що сприяє виходу наукової думки за межі дисертаційної теми. Взаємодія кінцевого і нескінченного у дослідженні жанрового буття мистецького феномену постає як критерій притаманної йому досконалості.

Органічною є система зв'язків між складовими термінологічного тезауруса дисертації І. І. Палкіної: специфічна понятійна система, сформована у одиничних вивченнях культури у стилі «рок», посилена вирішенням завдання авторського визначення базових понять (рок-культура, рок-мистецтво, рок-музика), органічно співвідноситься зі сталою термінологічною базою культурологічно-мистецтвознавчого дослідження. Подібна органіка як досягнення дисертаційного тексту, що аналізується, закладає «платформу» подальшого шляху вивчення досліджуваного феномену з позицій класичної культурологічно-мистецтвознавчої науки.

Дисертантка піддає аналізу сповнену романтичної краси історію року — від спричиненого йому тотального опору, офіційної невизнаності до явища, що займає чільне місце у системі плюралістичної мистецької дійсності межі тисячоліть, визначеній ствердженням «віротерпимості» до радикальних за змістом рок-фантазій. Надані в дисертації історія і теорія року дозволяють дійти висновку щодо того, що основані на ідеологемах бунту, заборони, молодіжного протесту легенди і міфи, що супроводжали народження цієї «неслухняної дитини» другої половини ХХ ст., й донині зберегли своє значення, перейшовши до розряду рис року як стилежанру. Представлена в дослідженні історія рок-розвідок від «самопальних» самвидавців — носіїв забороненої свободи духу і мислі — до узаконених глянцевого видання відобразила дух епохи, відзначений сяйвом рок-зірки на небосхилі бунтівного «мистецтва молодих».

Наукова новизна дослідження, обумовлена темою та плином її

розкриття, охоплює майже усі властиві йому структурні й змістовні рівні. Від матеріалу дослідження, який утворюють «українські твори рок-мистецтва», наданої вже у Вступі їх типології, до Додатків, які містять кольорові фотокопії обкладинок альбомів та афіш, вперше зібраних у межах дисертаційної праці, наукова новизна як константа дослідницького тексту, разом із розвитком концепції послідовно набирає розгалуженості і системності. Аналіз численних праць з рок-мистецтва, ретельне систематизування зразків українського року, копії численних афіш, що самі по собі є символом рок-мислення, відбитого в образотворчій сфері, надає дисертації І. І. Палкіної *тієї енциклопедичності, що наразі є принциповою рисою рок-музикознавства*.

Обираючи історичний підхід до вивчення теми дослідження, дисертантка розглядає процес перетворення року із забороненого мистецтва андеграунду у далекі 1960-і на офіційно дозволені філософсько-художні «орус'и», що продовжують існувати попри тієї метаморфози, що, здавалося би, трансформує саму природу явища. Але, як слідує з тексту І. І. Палкіної, проголошувати доленосні сентенції «рок помер» або «смерть року» на теренах національної культури підстав немає. *Рокогенна ситуація*, що склалася за роки набуття Україною державності та незалежності, засвідчує: сучасний український хронотоп, сповнений бунтарського духу, сприяє буттю і розвитку національного року. Про життєздатність українського року свідчить не стільки його метастазійне існування, скільки оригінальний розвиток упродовж чверті століття. Саме український рок у розмаї жанрових розгалужень складає матеріал дослідження дисертації І. І. Палкіної, обумовлюючи рівні властивої йому наукової новизни. Вірною є висхідна методологічна настанова дослідження: звертаючись до взірців *класичного року* як жанрово-стильових моделей, архетипів, сформованих у творчості легендарних рок-творців середини ХХ ст., дисертантка конструє розвинену жанрову систему, притаманну *новітньому українському рок-мистецтву*. Український рок (у.рок) у дослідженні І. І. Палкіної внаслідок його об'єктивного і системного аналізу набув значення оригінального і

унікального митецького явища, яке своєрідно віддзеркалює загальні якості і закономірності родової єдності. Встановлена у дисертації жанрово-стильова система українського року, що постає як результат внутрішньо- та міжвидових процесів взаємодії, засвідчує вірність висхідних аналітичних позицій дослідниці.

Аналіз плину наукової думки дисертантки дозволяє дійти висновку, що синкретично-синтетичне рок-мистецтво породжує рок-творця — нащадка найстародавнішого митця, в особі якого поєднуються іпостасі композитора і поета, співака і інструменталіста-акомпаніатора. У стародавні часи митці подібного універсального типу мали різні імена загальні — гомер або аед, рапсод чи кобзар (в залежності від національної культури, до якої належали); сучасна рок-цивілізація у властивому їй тяжінні до глобалізації (і її стосуються загальні процеси, властиві сучасній культурі!) об'єднала усіх тих, хто мислить і творить у рок-площині єдиним іменем автора рок-артефакту. Система жанрових різновидів українського року, надана у дисертації, засвідчує, що властивий його архетипу всепоглинаючий характер обумовлює здатність асимілювати майже все, будь-коли створене людством, підкоряючи рок-поетиці. Сучасне буття сталих жанрово-стильових категорій у лоні року засвідчує перемену властивих їм функцій: переміщені у роковий часопростір, вони набувають нових значень і визначень, подібно до пісні Юрія Андруховича, аналіз якої наданий на 117 с. дисертаційного тексту.

До здобутків дисертації належить розробка термінологічного апарату дослідження, зокрема визначення або уточнення властивих йому ключових слів рок-культура, рок-мистецтво, рок-музика, рок-опера, рок-вистава, концептуальний альбом. Зазначу, що наведені у дисертації дефініції доволі вдалі, що дозволяє зробити висновок щодо перспективності їх введення у рок-музикознавство. Дослідницькому підходу властиве системне тлумачення арт-утворень рок-цивілізації, про що засвідчує ієрархічне розташування наведених понять. Системність мислення — одна з переваг дослідницької думки авторки дослідження про альтернативні шляхи розвитку українського

року. Вірною є висхідна методологічна позиція дослідниці щодо розробки жанроутворення у рок-мистецтві на основі властивої йому інтегративності.

Свідомою наявністю в науковій роботі І. І. Палкіної такої важливої складової, як перспективи дослідження, є розгляд найзначніших проблем існування року у наші дні. Вони обумовлені подоланням (або переглядом) первинних основ його функціонування, по-перше, як «мистецтва молодих» і, по друге, як напряду, що існує, попри офіційну культур-доктрину. Поруч із збереженням молодіжної складової (до класичного року, який відобразив бунтівну ментальність молодих 1960-1970 рр., долучилися нові покоління) очевидним є *старіння року*. По-перше, він дедалі більше «обростає» традиціями, новими жанроформами й еволюціонує, що засвідчує його вже такий далекий від юнацтва «вік»; по-друге, відбувається неминуче старіння (і вмирання!) колишніх рок-зірок, які перетворилися на справжніх монстрів рок-музики, а іноді — й на пародійне віддзеркалення власних юнацьких «портретів». Згідно науковим результатам досліджень вікової психології й вікового музикознавства (його створення належить Н. В. Савицькій), типи художньої ментальності людини юнацького і так званого «шляхетного» життєвих періодів значно відрізняються один від одного. В історії рок-мистецтва справжньою знахідкою, що уможливило його вихід з всепоглинаючої кризи, постає український рок, якому властива первинна родова основа — бунтівна і молода природа. Вихід на наукову стежину дослідження українського року — досягнення дисертаційної роботи І. І. Палкіної.

Вивчення тексту кандидатської дисертації І. І. Палкіної призвело до виникнення деяких зауважень, дискусійного «блоку» і запитань.

Зауваження.

1. Серед методів дослідження зазначено аналітичний, призначений (за визначенням дисертантки) «для вивчення наукової та науково-популярної літератури» (с. 5). Зазначимо, що усі методи (окрім узагальнення), наведені дослідницею (а саме - контекстний, стильовий, цілісний), належать саме до

різновидів аналізу; це означає, що використання аналітичного методу дослідження у дисертації І. І. Палкіної не обмежується вивченням відповідної літератури, а охоплює майже усю дослідницьку площину.

2. Оскільки дослідження І. І. Палкіної присвячено вивченню жанроутворення у рок-мистецтві, залишається незрозумілою відсутність жанрового аналізу серед застосованих у дисертації методів.

3. Розглядаючи шляхи рок-жанроутворення, дисертантка трактує явище мелодекламації у жанровому змісті (вперше — на 6 с., у визначенні завдань дослідження), посилаючись на 109 с. тексту на позицію Т. Соловйової та А. Коваленка. Але загально прийняте тлумачення поняття «мелодекламація», властиве фундаментальному музикознавству, не передбачає його жанрового розуміння. *Під мелодекламацією розуміється своєрідний тип виконання, оснований на поєднанні виразного проголошення вербального тексту сумісно із музичним — хоровим, інструментальним — пластом.* Нерідко мелодекламацією називають і твори (але не жанри!) для читця з фортепіано або оркестром. У «Музичному словнику» Г. Римана (1901 р.) мелодекламацію тлумачено як «умову сценічного виконання» (с. 832). Що стосується жанру, який відповідав би мелодекламаційному типу виконання словесного тексту на музику, то він виник у XVIII ст., коли дістав назву *мелодрама* (див. мелодрами Франца Бенди, зокрема, «*Ariadna auf Naxos*», 1774). Саме так, до речі, А. Шенберг визначив 1912 р. жанрову специфіку доленосного «Місячного П'єро», звернувшись до множини у жанровому імені твору — мелодрами, оскільки тлумачив кожний номер моноопери як драму у мелодекламаційному стилі. Поруч із мелодрамою як цілісним жанровим явищем, існують (наприклад, у 2 дії «Фіделіо» Бетховена) окремі фрагменти художньої єдності, які базуються на мелодекламаційному типі поєднання слова і музики. Приймаючи до уваги зазначене вище, прошу дисертантку визначити сутність понятійного тлумачення мелодекламації у рок-контексті. Виходячи з наведеної аргументації, право на жанрове тлумачення рок-музики має саме рок-мелодрама (здається, таке жанрове визначення невідоме рок-

музикознавству), але не рок-мелодекламація, яка постає як виконавський засіб поєднання слова і музики.

Дискусійний «блок».

1. Наскрізним положенням дисертації, її «лейтмотивом» є осмислення синкретично-синтетичного змісту рок-мистецтва. Дисертантка схильна до процесуального розгляду рок-мистецтва — «синкретичного мистецького феномену, що пройшов шлях від інтуїтивного синкретизму до усвідомленого синтезу» [с. 6]. Отже, з тексту дисертації випливає, що, долучившись до «усвідомленого синтезу» через десятиліття після свого утворення, рок-мистецтво залишилося «синкретичним мистецьким феноменом». Залишається не яким: чи поглинає інтуїтивний синкретизм плоди усвідомленого синтезу, чи синтез трансформує синкретику інтуїтивізму? Чи, мабуть, утворюється своєрідна синкретично-синкретична художня рок-реальність? В такому випадку чи є доречним тлумачення року як *синергійного утворення*, яке справляє відповідну дію і на реципієнта, що опинився в колі рок-сприйняття?

2. Вивчаючи проблеми жанроутворення у рок-мистецтві, дисертантка виходить з музикознавчого трактування поняття жанр. Але у якості предмету дослідження постає не рок-музика, а рок-мистецтво з його синкретично-синтетичною природою. Чи достатньо суто музикознавчого тлумачення цієї дефініції у разі вивчення жанрових процесів у такому явищі, як рок? Чи не потрібно враховувати для розробки категорії жанру у рок-мистецтві досвід «спільних» мистецтвознавчих наук, тим більше, що дисертантка зазначає, що інтегративність постає як основний жанроутворюючий фактор рок-музики (2.1.)? І чи не потрібно ввести авторське визначення жанру, специфізованого для рок-мистецьких процесів?

3. Визначаючи теоретичне та практичне значення отриманих результатів дослідження, дисертантка зауважує, що «Матеріали дисертації можуть слугувати додатковим інформаційним ресурсом для навчальних курсів» (с. 7) «Музика ХХ століття» і «Сучасна музика». Невже дійсно

прийшов той час, коли студенти вітчизняних ВИШів у відповідних курсах будуть вивчати твори в стилі «рок», попри страшенну недостатність годин на теми, що у їх межах набули значення обов'язкових? І, в такому випадку, хіба недоречно вводити вивчення вітчизняних рок-композицій як виразу національної душі, що протестує проти недолі і рветься до ствердження історичної справедливості, до курсу «Української музики»? І чи не вважає І. Палкіна за можливе, що (якщо продовжувати й поширювати її думки) матеріали поданого дослідження можуть бути введені і до курсів «Література ХХ століття» і «Культурологія»?

Питання.

1. Яким чином взаємодіють між собою такі властивості року, як синкретично-синтетичний характер і інтегративність, визначена у дослідженні як фактор жанроутворення у рок-музиці?

2. Яким чином у зразках українського року втілюється відзначене на 24 сторінці дисертаційного тексту властиве «класиці жанру» розгорнення магічного дійства в центрі урбаністичного пейзажу?

3. Чи розподіляє дослідниця наведену у дисертації думку С. Короткова, який гордовито іменував себе музикознавцем, не маючи професійної освіти, відносно того, що рок — це вид мистецтва (див. цитату на 72 сторінці)?

4. Чи доречно рок-виставу, побудовану «на компіляції з цитат, алюзій та запозичень», віднести до своєрідної рок-pasticcio?

Кандидатська дисертація Ірини Ігорівни Палкіної є цілком оригінальним дослідженням, особистий внесок здобувача у розвиток вивчення процесів жанроутворення у вітчизняному рок-мистецтві не викликає сумнівів. Наукові положення дисертації відображено в 5 статтях у наукових фахових виданнях України, 1 статті в науковому періодичному іноземному виданні та тезах 11 доповідей у збірниках матеріалів конференцій. Дослідження пройшло достатню апробацію, про що свідчить викладення його положень на Міжнародних й Всеукраїнських конференціях. Наукове й практичне значення роботи розкриває властивий їй потенціал, можливість

використання її результатів у культурології та музикознавстві. Основні положення і концепція дисертації відображені в авторефераті.

В зв'язку з зазначеним вище виявляється цілком доцільним наступний висновок.

Ірина Ігорівна Палкіна гідна присудження вченого ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 26.00.01 — теорія та історія культури.

Офіційний опонент

доктор мистецтвознавства, професор,
проректор з науково-педагогічної та
творчо-виконавської роботи ХДАК

О.Рощенко — О.Г. Рощенко

